

KONYA ALAEDDİN CAMİSİ YAPIM EVRELERİ ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

Neslihan ASUTAY-EFFENBERGER

Alındı: 23.05.2006

Anahtar Sözcükler: Selçuklu mimarlığı;
yapılar grubu; Konya.

1. Alaeddin Camisi ile ilgili bazı yayınlara dikkatimi çeken ve bunları bana sağlayan Haşim Karpuz (Selçuk Üniversitesi) ve Osman Eravşar'a (Selçuk Üniversitesi), tartışmalarıyla katkıda bulunan Arne Effenberger'e (*Skulpturensammlung und Museum für Byzantinische Kunst, Berlin*) çok teşekkür ederim.

Dipnotlarda eser isimleri kısaltılmış olup tam künyeleri bibliyografyada verilecektir.

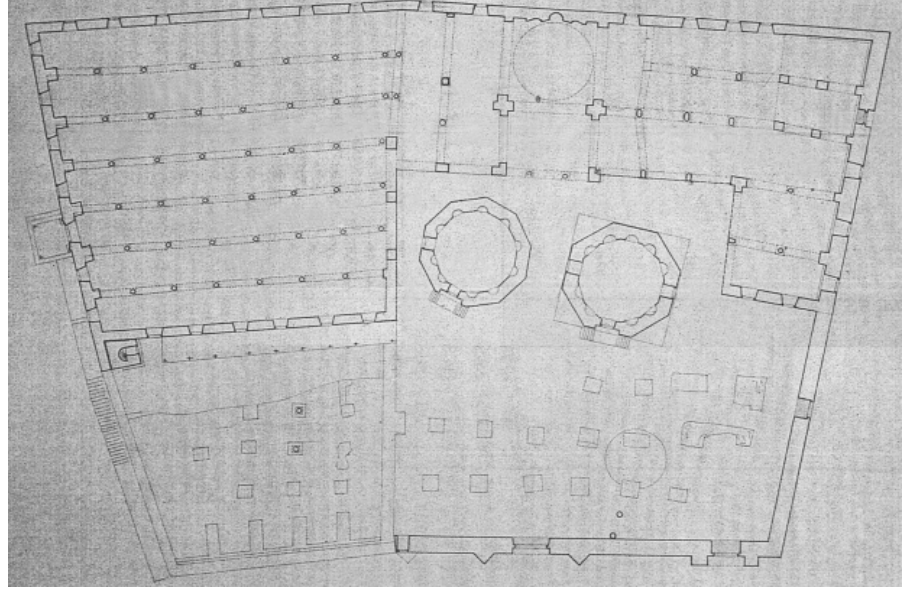
2. Alaeddin Camisi defalarca ele alınmış olduğundan bu konudaki yayınların hepsini burada sayma imkanı yoktur, 1976 yılına kadarki bibliyografya için bkz. Meinecke (1976, 212-213); en son yayım için Kuban (2002, 128-132); mihrap için bkz. Bakırer (2000, 141-143).

3. Kitabelerle ilgili en son çalışma: Duran (2001, 36-45); bu kümbetin bir Hıristiyan (Bizans) yapısının yerine yapılmış olabileceğine dair bir görüş için bkz. Kuban (1965, 153-155).

4. Tamirlerle ilgili geniş bilgi için, bkz. Anon. (1996) *XIII. Vakıf Haftası Kitabı*.

Konya şehir merkezinde aynı adı taşıyan tepe üzerinde yükselen Alaeddin Camisi, Anadolu'nun Selçuklular devrinden kalma en önemli, ancak en problemlili anıtlarından biridir (1). Güneyde bir ibadet mekanı ve buna kuzeyden U formunda birleşen bir avludan oluşur (**Resim 1**). İbadet mekanı türdeş (homojen) olmayan üç bölümden meydana gelir. Bunlar doğudan batıya; kible duvarına paralel yedi nefli bölüm (çok ayaklı birim); mihrap önü kubbeli mekan ve kible duvarına paralel beş nefli batı kanat olarak sıralanabilir (2). Caminin güney duvarı çok ayaklı birim ile mihrap önü kubbeli mekanın birleştiği noktada kuzeye doğru hafif kırılarak batıya devam eder; böylece çok ayaklı birimin kible yönünden sapma yapmasına karşılık, mihrap önü kubbeli ünite doğru kible yönünü gösterir (Karamağaralı, 1982, 121-32). Avluda yanyana iki kümbet bulunmaktadır. Doğudaki ongen kümbet II. Kılıç Arslan'a ait bir kitabe taşır (3). İnşaati hangi sultan tarafından başlatıldığı tartışma konusu olan batıdaki sekizgen kümbet ise tamamlanmamıştır. Avlu duvarları da birlik göstermez: Doğu ve kuzeydoğu cephesinin monotonluğuna karşın, kuzeybatı cephe kitabeleri, devşirme sütunlarla hareketlendirilmiş açıklıkları ve iki portali ile anıtsal bir görünüme sahiptir (**Resim 2**). Mevcut birimlerin dışında, avluda gerçekleştirilen sondajlarda da bazı kalıntılar tespit edilmiştir. Cami değişik devirlerde yoğun tamirler geçirmiş ve özgün kütle ve malzemesini büyük ölçüde kaybetmiştir (4).

Sultan I. Mesut (1116-1156) ve II. Kılıç Arslan'ın (1156-1192) adlarını veren abanoz mimberdeki yazıtlar dışında kümbet dahil tüm yapı grubunda (kompleks) II. Kılıç Arslan, I. İzzeddin Keykavus (1210-1219) ve I. Alaeddin Keykubat'a (1219-1236) ait kitabeler bulunmaktadır (Dipnot 3 ile karşılaştırınız.).Yapı kitabe bakımından bu kadar zengin olmasına rağmen, bunlar - bir çok araştırmada vurgulandığı gibi - inşa evrelerini aydınlatmaktan çok bu problemi daha da içinden çıkılmaz hale sokmuşlardır. Avlunun kuzeybatı duvarının tartışmasız I. İzzeddin Keykavus / I. Alaeddin Keykubat devrine bağlanmasına karşılık, ibadet mekanının hangi ünitesinin kitabelerde adı geçen sultanlardan hangisi

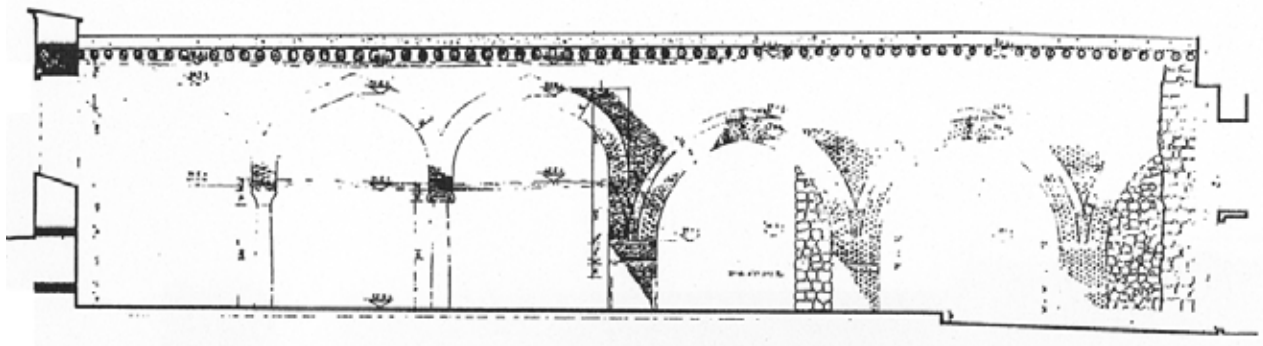

Resim 1. Alaeddin Camisi, Plan. (Erol Yurdakul, Anon., 1996, 170, Plan 1).

Resim 2. Avlu duvarı, kuzeyden (Asutay-Effenberger, 2003).

Resim 3. Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivi; çok ayaklı birim ile kubbeli mekan arasındaki kemerli duvar (Karamağaralı, 1982, 128, Şekil 4).

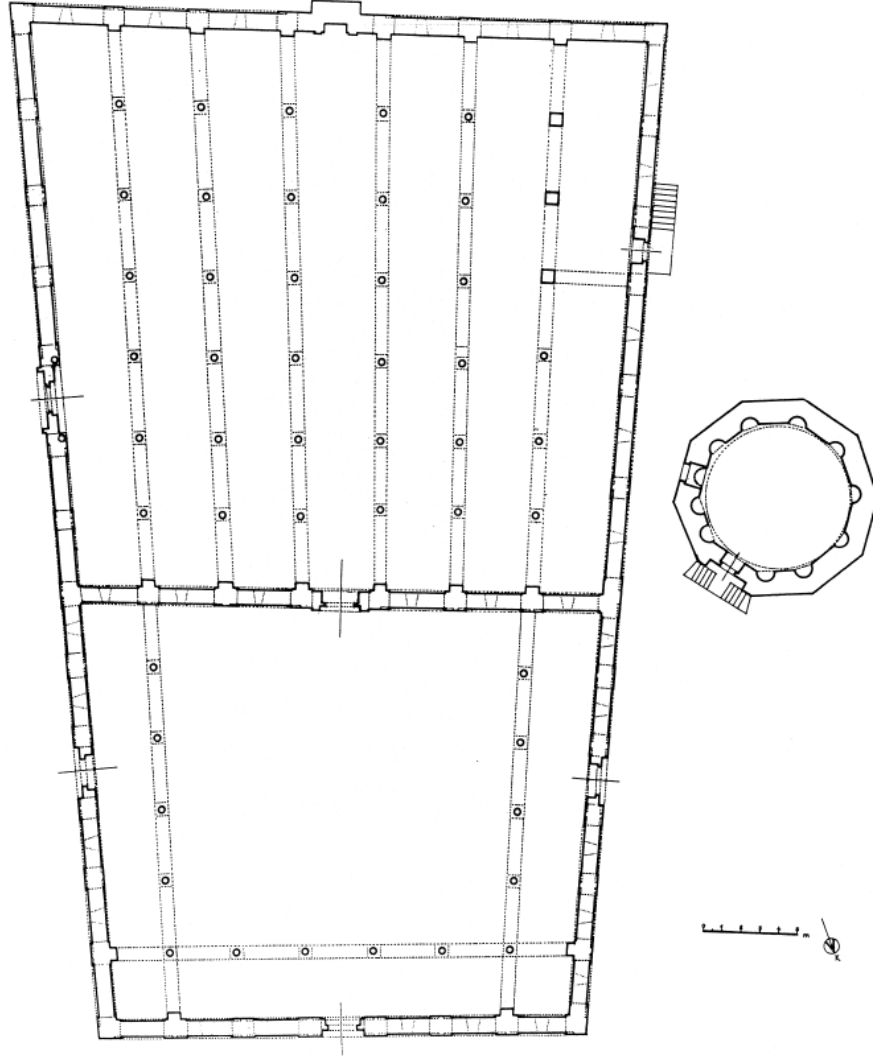
5. En fazla kabul gören tez mihrap önü kubbeli birimin ilk yapı olduğudur, bkz. Aslanapa (1984, 118-122).

6. Çok ayaklı birimin doğu duvarında, bugünkü kapının kuzeyindeki payenin üzerinde bir kemer izi mevcutsa da bu kemer batdakilerle aynı hizada değildir, bkz. Karamağaralı (1982, 125, Resim 24).

tarafından inşa edilmiş olabileceği sorusuna değişik araştırmacılarca farklı yanıtlar verilmiştir (5).

1982 yılında Haluk Karamağaralı tarafından yayınlanan bir makale, bu birimlerden hangisinin ilk yapım devrine ait olabileceğini göstermiş olması açısından en önemli çalışmalardan biridir (Karamağaralı, 1982, 121-33). Araştırmada çok ayaklı birimin batısındaki kemer dizisi, mihrap önü kubbeli mekanın batı kanatla organik olarak bağlantılı olmasına karşın çok ayaklı birimle böyle bir bağlantısının olmayışı, kible yönündeki sapma analiz edilmiş ve bu kısmın mihrapta adı geçen Sultan I. Mesut tarafından inşa edilen veya bu sultanın ölümünden sonra yine mihrapta anılan oğlu II. Kılıç Arslan tarafından tamamlanan en erken birim olduğu sonucuna varılmıştır. Buna göre özgün durumda kible duvarına dikey yedi nefli ilk yapının örtü sistemi ve neflerin yönü yapının batıya doğru genişletilmesi esnasında değiştirilmiş ve bugünkü halini almıştır (Karamağaralı, 1982, 127, Şekil 2). Ayrıca doğudaki girişin kuzeyinde bulunan payenin üzerindeki bir kemer izinden yola çıkan araştırmacı, bugünkü duvar payelerinin özgün yapının dış duvarı olduğunu ve daha sonra arkasına başka bir duvar çekilerek bunun paye dizisi haline getirildiğini belirtir (Karamağaralı, 1982, 125, Resim 24). Karamağaralı ilk evreye ait yapının kuzeyinde bir avlu bulunup bulunmadığı sorusuna da yanıt arar. Camide ışıklığın olmayışı yazara göre bir avlunun varlığına işaret etmektedir (Karamağaralı, 1982, 122-23). Çok ayaklı birimin kuzeybatı dış köşesinde yaptığı sondajda ortaya çıkan ve ilk yapının batı duvarıyla aynı kalınlıkta olan bir yapı parçasını avlu duvarı olarak yorumlar (Karamağaralı, 1982, 125, Resim 20). Oysa kendisinin de belirttiği gibi bugünkü örtü sistemi özgün değildir ve kanımca ışıklık konusunda pozitif veya negatif bir bilgi vermez. Bu makalede yazarın restitüsyon denemesindeki problemlere ve yapım evrelerine ışık tutabileceği halde, gözden kaçmış bazı noktalara değinilecektir.

İlk soru Karamağaralı'nın restitüsyon denemesinin I. Mesut / II. Kılıç Arslan'a bağladığı evreyi tüm detaylarıyla ne kadar yansıttığıdır: Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde bulunan bir çizim ve bugün görülebilir izler, çok ayaklı birimi mihrap önü kubbeli mekandan ayıran kemer dizisinin aslında beş gözlü olduğunu, en güneydeki iki kemerin daha sonra iki sütun desteğiyle üç gözlü hale getirildiğini göstermektedir (Karamağaralı, 1982, 128, Şekil 4) (**Resim 3**). Kuzeydeki beşinci kemer ise boylamasına kesilmiş ve molozla doldurulmuştur. Karamağaralı bu çizimi kullanmış olmasına rağmen restitüsyonunda aynı yönde - kapı açıklığı dahil - altı kemer verir, ancak nefleri kible yönünde yedi bölüme ayırır, ki bu durum daha sonraki araştırmalarda gözden kaçmıştır (Karamağaralı, 1982, 127, Şekil 2) (**Resim 4**). Yazar muhtemelen bugünkü sütun dizilerini esas almıştır. Ayrıca bunların yapının batıya doğru genişletilmesi sırasında açılmış birer kör kemer kabul etmektedir (6). Kör kemerler geçiş olarak tasarlanmış kemerlerden değişik inşa tarzı gösterirler, oysa bu kemerlerin özgün durumda da var oldukları ortadadır. En kuzeydeki kemerin daha sonra molozla doldurulmuş olması da destekler. Kemerlerin genişletilme esnasında açıldıkları varsayılsa bile, bu kemer hizasında böyle bir işlem söz konusu olmadığından önce açılıp daha sonra niçin kapatılmış olabileceği açıklanamaz. Özgün durumda açık oldukları kesin olan kemerler ilk yapının batıdan - bugünkü kubbeli mekanın yerinde bulunan - ek bir birime açılıyor olmasıyla açıklanabilir. Bu birim muhtemelen ongen kümbete yer açabilmek için kuzeyden kesilmiş ve geçiş yeri olma kullanımını yitiren en kuzeydeki kemer de doldurulmuştur. Ongen kümbet II. Kılıç Arslan'a ait olduğuna göre, bu işlem ancak bu sultan zamanında

Resim 4. Karamağaralı'ya göre Alaeddin Camisi restitüsyonu (Karamağaralı, 1982, 127, Şekil 2).

yapılmış olabilir. Kuzeyden ikinci kemerin niçin doldurulmadığı sorusu ise şu anda yanıtız kalmaktadır.

İlk yapılar grubunun birimlerine devam etmeden, bugünkü avlunun kuzeydoğusunda tespit edilmiş kalıntılar ve bunlarla ilgili bazı görüşlere kısaca göz atılması gerekmektedir. Karamağaralı, kuzeydeki kesik kemer ve kuzeybatı dış köşede bulduğu duvar parçasından yola çıkarak kemer dizisinin kuzeye doğru revaklı bir avlu meydana getirecek biçimde devam ettiğini varsayar (7). Çok ayaklı ünitenin kuzeybatı dış köşesinde yaptığı sondaj 1964 yılında gerçekleşmiş, araştırması ise 1984 yılında yayınlanmış, ancak restitüsyonunda 1971'de Erol Yurdakul tarafından tespit edilen bazı kalıntılar göz önüne alınmamıştır (Yurdakul, 1971, 8-11). Yurdakul'un daha sonra yeniden kısaca değindiği veriler ve yayınladığı plana göre avlunun kuzeydoğu duvarının iç kısmından güneye doğru devam ederek kesilen dört paralel duvar daha bulunmaktadır (Resim 1; Anon., 1996, 128, 170 / Plan I). Bunların herbirinin önünde -güneye doğru- postament kalıntıları tespit edilmiştir. Batıdan ikinci duvarın önündeki ikinci ve üçüncü postamentin üzerinde, *in situ* durumda, birer sütun kasesi yer almaktadır (Anon., 1996, 167, Resim 26 ve 27, 170 / Plan I). Avlunun batıdaki biriminde de diğer bazı kalıntılar mevcuttur. Scott Redford

7. Avlu restitüsyonunda verilen kapıların kot farkından ötürü ne kadar gerçekçi olabileceği konusunda bkz. Uysal (1987, 103).

Resim 5. Doğudaki çok sütunlu mekanın içerden görünüşü (Asutay-Effenberger, 2003).

Resim 6. Batı kanadın içerden görünüşü (Asutay-Effenberger, 2003).

Yurdakul'un tespit ettiği paralel duvarlardan iki tanesinin yayınlanmış bir detay resminden yola çıkarak bu iki duvarla bazı erken Bizans kiliseleri arasında bağlantı kurar (Redford, 1991, 58, dipnot 23). Kalıntıları bu tür yapıların hangi mekanları ile karşılaştırdığını açıkça belirtmemekle beraber dipnotta verdiği örneklerden, aralarında bazı Binbirkilise yapılarının da bulunduğu, erken Bizans devri kiliselerinin üç birimli narteksleriyle karşılaştırdığı anlaşılmaktadır (Redford, 1991, 58, dipnot 23). Bugünkü caminin her üç ünitesinde görülen ve çoğunluğu 5. yüzyıla ait olan devşirme sütunları da evvelce burada var olduğunu düşündüğü kiliseye bağlar (8). Redford'a göre 5. yüzyıla ait kilise Sultan Mesut tarafından camiye çevrilmiş olmalıdır. Kalıntıların sadece resimlerinden yola çıkarak avluda bir Bizans kilisesi olabileceğini savunmak zordur. Ayrıca Yurdakul'un tespit ettiği duvarlar iki tane değil dört tane, ki bu gerçek burada üç birimli bir narteksten farklı bazı mekanların var olduğuna

8. Redford (1991, 57 vd.) Devşirme sütunlarla ilgili tartışma için bkz. Asutay-Effenberger (baskıda).

9. Konyalı (1964, 315); Karamağaralı (1982, 121). Semavi Eyice 31/01/1972 tarihli raporunda (Anon, 1996, 158) bu civarda bulunması gereken medreseyi bu avluda aramanın lüzumsuz olduğundan bahseder ve kalıntıların revak olabileceğini düşünür, ancak buluntuların birbiriyle ilişkisi konusunda bir yorum yapmaz. Avludaki kalıntılar burada revaktan daha fazla bazı birimlerin olması gerektiğini göstermektedir.

10. Bibliyografya ve tartışma için bkz. Eravşar (1998, 163-175) ve Osman Eravşar tarafından çizilmiş bir plan için, Karpuz (2001, 32). Benzer örnekler için bkz. İpekoğlu (2001, 407-425).

11. Karamağaralı (1982, 121-122); karşılaştırınız, Kuban (2002, 128 Plan).

12. Uysal (1987, 103vd.); belge için bkz. Bilici (1987, 94-96).

13. Sütunlar için bkz. Asutay-Effenberger (baskıda).

işaret eder. Bir narteksin varlığı düşünülse bile ait olduğu kilisenin alışılagelmışin dışında kuzey-güney ekseninde olması gerekir, ancak yazar bu konuda bir yorum yapmaz. Özetle, sondaj esnasında bugünkü avluda bulunan bir yapı parçası, Karamağaralı tarafından arkeolojik verilerin tümü değerlendirilmeden ilk yapıya bağlamak istediği avlu tezini sağlamlaştıracak ölçüde ele alınmış, Redford ise bulunan parçaları çok acele olarak bir Bizans yapısı ile ilişkilendirmiştir.

Çok ayaklı birimin batı duvarı, paralel dört duvar ve Karamağaralı'nın tespit ettiği yapı parçası, hemen hemen aynı kalınlıktadır ve aralarında organik bir bağ olmalıdır. Ayrıca kalıntılar avlunun kuzeyinde bazı odacıkların ve sütunlu galerilerin (revak?) varlığına da işaret etmektedir, ki bunlar güneydeki mekana kuzeyden birleştirilmiş bir medreseye ait olabilirler. Buna benzer bir medrese / cami şeması 1249 da yapılmış Kayseri Hacı Kılıç yapı grubunda karşımıza çıkar (Aslanapa, 1984, 127). Altunapa vakfiyesinden de Alaeddin Cami yakınlarında bir medrese bulunduğu öğrenilmektedir (9). Ancak ilk yapının batıdan başka bir mekana açılması medrese / cami ilişkisi içindeki yapılar grubunun batıya doğru geliyor olabileceğini de gösterir, ki bu durumda kuzeydeki hücrelerin başka işlevlere sahip oldukları düşünülebilir. Medrese ve caminin kemerlerle ayrılarak yanyana düzenlenmesi de Selçuklu mimarisine yabancı değildir ve 13. yüzyıla ait Kayseri Köçük Cami yapı grubu benzer bir örnek olarak gösterilebilir (10).

Bugünkü yapının asimetrik durumu muhtemelen ilk yapı grubuna ait dış duvarlardan büyük bir kısmının sonraki evrelerde de kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Karamağaralı'ya göre doğu duvardaki kırılma kible yönünde olmayan ilk yapıdaki bu hatanın ikinci evrede düzeltilmiş olmasının sonucudur (11). Yukarıda da belirtildiği gibi caminin duvar dokusu araştırma yapılamayacak derecede bozulmuştur, ancak ilk mekanın batıdan başka bir üniteye açılıyor olması gerçeği kırılmadan sonraki duvar hattının da ilk evreye ait olabileceğini gösterir. Doğru kible yönünden dolayı ilk yapı grubuna ait caminin batıda olduğu, medrese / cami ikilisinin doğu / batı yönünde geliştiği, kuzeydeki mekanların ise başka işlevlere sahip olduğu düşünülebilir. Avlunun kuzeybatısında saptanan - bugün örtülü - kalıntıların kuzeydoğudaki buluntularla da bir ilişkisi olmalıdır. İlk yapı grubunun batı sınırı ve kuzeydeki mekanların işlevleri de kanımca avludaki tüm buluntuların birlikte değerlendirilmeleriyle ortaya koyulabilir.

İkinci soru, ilk yapı grubuna ait birimlerin taşıyıcı elemanlarının nasıl olduğudur. Karamağaralı yedi üniteli, yedi nefli olarak düşündüğü ve ilk cami olarak kabul ettiği mekanın kemerlerinin kuzey ve güneyde T şeklindeki duvar payelerine oturduklarını söyler, ancak nefleri birbirinden ayıran taşıyıcılarla ilgili bir açıklama yapmaz (Karamağaralı, 1982, 123). Çiziminde ise bunlar sütun dizileri olarak gösterilmişlerdir, ki çoğu - özellikle batıda - kemer ayaklarıyla aynı hizada verilmemiştir (**Resim 4**). 1687 tarihli bir Osmanlı onarım belgesinden yola çıkan Osman Uysal, Karamağaralı'nın çizimindeki sütun sayısının eksik olduğunu, bu belgeye göre çok ayaklı üniteye 49 sütunun bulunması gerektiğini, 1687 tarihinde hala kibleye dikey durumda olan neflerin yönlerinin bu onarım esnasında değiştirildiğini öne sürer ve böylece bu birimde yedi gözlü yedi nefin bulunduğunu ve bunların bugünkü sütunlarla birbirinden ayrıldığını *a priori* kabul eder (12). Alaeddin Camisi'nin her üç biriminde bugün çifte, tek ve düğümlü olmak üzere üç sütun tipi taşıyıcı eleman olarak karşımıza çıkmaktadır (**Resim 1, 5 ve 6**). Düğümlü sütunların sadece çok ayaklı üniteye bulunmalarına karşın, diğer iki tip her üç mekanda

14. Dügümlü sütunların da buraya hangi evrede getirildiklerini söylemek zordur, ancak İzzeddin / Alaeddin devrine ait kuzeybatı avlu cephesinde çeşitli boylarda çifte sütunun yoğun kullanılmış olması, caminin içindekiler de dahil bunların ilk kez bu sultanlar devrinde getirilmiş olabileceğini düşündürür.

15. Alaeddin Camisi'nin bulunduğu yerde evvelce bir Bizans kilisesi bulunabilir, ancak bu çok daha kesin arkeolojik verilerle ispatlanabilir. Restitüsyon denemesi için bkz. Asutay-Effenberger (baskıda).

16. Doğan Kuban'ın 10/05/1967 (Anon., 1996, 146) ve 10/6/1970 tarihli (Anon., 1996, 154) raporları; ayrıca Vahit Kumbasar ve Remzi Ülker'in 02/03/1967 tarihli raporu (Anon., 1996, 140).

da kullanılmıştır (13). Bu durum sütunların bugünkü dağılımlarının son evreye ait olduğunu gösterir, ancak bunların ilk yapıda da kullanılıp kullanılmadıkları ile ilgili bir ipucu vermez. Yapının özgün döşemesi görülmemekle birlikte sütunların kemer ayaklarından çok daha yüksekte oldukları ortadadır. Özgün durumda her bir kemer ayağının karşısında kendisiyle eşit yükseklikte başka bir taşıyıcı bulunmalıdır, ki bunlar bugün yapıda mevcut sütunlar olamazlar. Taşıyıcı elemanların Niğde Alaeddin Camisi örneğindeki gibi masif payeler olmaları ve batı duvara analog olarak nefleri kible yönünde beş göze bölmeleri gerekir (Aslanapa, 1984, 122 Plan). İlk yapı grubuna ait batıdaki mekanın taşıyıcı elemanları da - aynı kemerlerle ilişki halinde bulunacaklarından - doğu üniteliklerle benzer olmalıdır. Avludaki postamentlerin üzerlerindeki izler kuzeydeki birimlerde bazı yuvarlak sütunların kullanıldığını göstermekle birlikte, camide bugün görülen yuvarlak sütunları buraya bağlayabilmek için avluda arkeolojik araştırma yapmak gerekir (14).

Özetle I. Sultan Mesut tarafından inşa edilen ilk yapı II. Kılıç Arslan tarafından yukarıda belirtildiği şekilde küçültülmüş ve ongen kümbete yer açılmıştır. I. İzzeddin Keykavus / I. Alaeddin Keykubat devrinde ise yapının hem neflerinin yönü hem de taşıyıcı elemanları değiştirilmiştir. Devşirme sütunlar, tipolojilerine dikkat edilmeden kullanılarak kible duvarına paralel nefleri bulunan ve mihrap önü kubbesinin vurgulandığı kufe tipi bir yapı elde edilmek istenmiş, mevcut duvarlar, ongen kümbetin konumu, tepenin topografik özelliklerinden ötürü asimetrik plan kaçınılmaz olmuştur (15). Birçok raporda sütunların taban seviyesindeki durumları belirtilmiş, gelişigüzel yerleştirildikleri, sağlam temeller üzerine oturmadıkları tespit edilmiştir (16). Doğan Kuban'ın da belirttiği gibi bu anomalite 19. yüzyıla ait onarımlardan kaynaklanıyor olmalıdır (Karamağaralı, 1982, 121-122; Kuban, 2002, 129). Bunun dışında bazı sütunların yerlerinin değiştirilmiş olabileceği olasılığı da göz önüne alınabilir, ki bu durum doğal olarak I. İzzeddin / I. Alaeddin devrine ait düzeni tam olarak algılayamayışımıza neden olarak görülebilir.

Tüm bu veriler ışığında yapının yapım evrelerini *hipotetik* olarak şu şekilde sıralayabiliriz:

- I. Bugünkü çok ayaklı birimin yerinde Sultan I. Mesut'a ait ünite (muhtemelen medrese) ve buna batı (cami) ve kuzeyden bitişik diğer birimler.
- II. I. Mesut'a ait yapının batı ünitesinin (cami) ongen kümbete yer açabilecek şekilde II. Kılıç Arslan tarafından küçültülmesi.
- III. I. İzzeddin Keykavus / I. Alaeddin Keykubat döneminde önceki mekanların neflerinin yönünün ve taşıyıcılarının değiştirilmesiyle elde edilen bugünkü cami.

Yapı, yukarıda da belirtildiği gibi, bir çok soruyu artık yanıtlamayacak derecede özgünlüğünü yitirmiştir, ancak avluda bulunan kalıntılar ilk yapı grubunun batı sınırı, kuzeydeki birim / birimlerin plan ve işlevlerini ve devşirme sütunlarla ilgili birçok soruya ışık tutabilir, bu yüzden en azından avlunun yeniden açılması ve kalıntılar üzerine etraflıca çalışılması gerekmektedir.

BİBLİYOGRAFYA

ANON. (1996) XIII. *Vakıf Haftası Kitabı: "Vakıfların Ekonomiye Katkısı ve Üçüncü Sektör"* ve "Konya Alaeddin Camisi Restorasyonu" Seminerleri (5-6 Aralık 1995 Ankara), Ankara.

- ASUTAY-EFFENBERGER, N., Überlegungen zu den Bauphasen der Alaeddin Moschee in Konya unter besonderer Berücksichtigung der Spolien, *Akten des Internationalen Kolloquiums "Byzantinische Spolien in Islamischen Monumenten"*, ed. Neslihan Asutay-Effenberger / Arne Effenberger. (baskıda)
- ASLANAPA, O. (1984) *Türk Sanatı*, İstanbul.
- BAKIRER, Ö. (2000) *Onüç ve Ondördüncü Yüzyıllarda Anadolu Mihrapları*, Ankara. (2. Baskı)
- BİLİCİ, Z. K., (1987) 17. Yüzyıla Ait Mahkeme Sicillerindeki Konya Alaeddin Camii'nde Yapılan Onarımlarla İlgili Kayıtlar, *V. Araştırma Sonuçları Toplantısı I*, Ankara; 91-97.
- DURAN, R. (2001) *Selçuklu Devri Konya Yapı Kitabeleri (İnşa ve Ta'mir)*, Ankara.
- ERAVŞAR, O. (1998) Ortaçağda Kayseri Kent Dokusunun Gelişimi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- EYİCE, S. (1971) *Karadağ (Binbirkilise) ve Karaman Çevresinde Arkeolojik İncelemeler*, İstanbul.
- İPEKOĞLU, B. (2001) Anadolu Selçuklu Dönemi Birleşik İşlevli Yapıları için bir Değerlendirme Yöntemi, *I. Uluslararası Selçuklu Kültür Medeniyeti Kongresi (Cilt I)*, Konya; 407 - 425.
- KARAMAĞARALI, H. (1982) Konya Ulu Camisi, *Rölöve ve Restorasyon Dergisi IV*, 1982; 121-132.
- KARPUZ, H. (2001) *Anadolu Selçuklu Mimarisi*, Konya.
- KONYALI, İ.H. (1964) *Abideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi*, Konya.
- KUBAN, D. (1995) *Anadolu-Türk Mimarisinin Kaynak ve Sorunları*, İstanbul.
- KUBAN, D. (2002) Selçuklu ve Danişmendli Bölgelerinde Camiler, Konya Alaeddin Camii Sorunsalı, *Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı*, der. Doğan Kuban, İstanbul; 128-132.
- MEINECKE, M. (1976) *Fayencendekorationen seldschukischer Sakralbauten in Kleinasien (2 Cilt)*, Tübingen.
- REDFORD, S. (1991) The Alaeddin Mosque in Konya Reconsidered, *Artibus Asiae*, 51, 1/ 2, 1991; 54-74.
- UYSAL, A.O. (1987) XVII. Yüzyıla Ait Mahkeme Sicillerine Göre Onarımlar Sonucunda Konya Alaeddin Camiinde Meydana Gelen Değişikliklerin Tahlili ve Bazı Düşünceler, *V. Araştırma Sonuçları Toplantısı I*, Ankara 1987, 99-111.
- YURDAKUL, E. (1971) Konya Alaeddin Camii 1971 Yılı Avlu Kazısında Yeni Buluntular, *Ön Asya*, Cilt VI, 69, 1971; 8-9.

Received: 23.05.2006

Keywords: Seljuk architecture; building complexes; Konya.

SOME REMARKS ON THE BUILDING PHASES OF THE ALAEDDIN MOSQUE IN KONYA

The Alaeddin Mosque, which is located on a hill in the middle of modern Konya, is one of the most problematical monuments of the Seljuk Anatolia. It has suffered from several restorations and almost lost of its original substance. Its irregular prayer hall shows the following parts (from east to west): a hypostyle hall, a central unit with a mihrap cupola and a western wing. An U-shaped courtyard, where two kümbets are situated, is positioned in the north side of the prayer hall. In addition, some wall fragments were recorded in the courtyard during a modest excavation in 1971. A further excavation in 1982 in the northwest corner of the hypostyle hall revealed the existence of another wall, which projects northward. There are several inscriptions in the complex, which give the names of the following Seljuk Sultans: Mesut I, Kılıç Arslan II, İzzeddin Keykavus I and Alaeddin Keykubad I.

The irregular shape of the mosque and its building history have found some scholarly attention so far, but the site has never been the subject of a serious archaeological investigation. It has often been suggested that the central unit was the earliest part of the complex. The examination of Haluk Karamağaralı made it clear that the hypostyle hall was the oldest construction. According to Karamağaralı this was a single building with seven naves (south/north). He has correctly showed that the direction of the naves (north/south) was altered in a later period (east/west), probably during the addition of the other units.

The arcaded wall, which separates today the hypostyle hall from the central unit, is interpreted by Karamağaralı as west wall of the first edifice. He believes that the arches were originally blind and they served as surface articulation. In his hypothetical reconstruction, the author divides the eastern wall into seven and the western wall into six vertically portions, while he separates each nave into seven bays. So that the supports, especially these of the western row, on his plan, are not positioned on the same axis with the piers, on which the arches rest.

Some comments seem to be necessary. As noted also by Karamağaralı himself, the extreme northern arch, which is no longer visible, was later cut vertically and filled with mortared rubble, while both extreme southern arches were transformed into a triple arcade. There can be no doubt that this wall once possessed only five arches. Beyond that, the character of the arches indicates that they were originally complete open to a neighbouring construction, which was located at the western side. Such an organization is not unknown to the Seljuk architecture. Kölük Cami in Kayseri can be given as one of the examples. This construction, I believe, was (partly) demolished during the erection of the Tomb (*kümbet*) of Kılıç Arslan II.

Karamağaralı assumes that the roof of the first mosque was originally supported by columns. But the size of the piers of the arcaded wall, which are clearly lower than the columns, makes it likely that they have originally corresponded with the similar sized (square or rectangular) freestanding piers, as in the Alaeddin Mosque in Niğde. A similar supporting system must have been employed also in the western unit.

In his hypothetical plan, Karamağaralı adds a courtyard at the north side of the first mosque. He based his discussion on the projecting wall at the northeast corner of the hypostyle hall, but without considering the archaeological evidence from the excavation of 1971. The lack of a light opening in the roof of the hypostyle hall, according to Karamağaralı, is

an additional proof of the existence of a former courtyard. As the original roofing of this hall is unknown, this idea finds no support. Based on the re-used Byzantine columns of the present complex, Scott Redford accepts the existence of a former Byzantine church in the site. Therefore he identifies the fragments in the courtyard, which he considered partly, as remains of this building. The re-used material may well be transported from somewhere else. The fragments in the courtyard indicate, rather, that the first Seljuk building has some integrated cells at the north side. Nevertheless the significant results can only be produced by a new investigation in the site.

It is evident that the first building was a double construction, which included a medrese and a mosque. It seems that these two units were separated by an arcaded wall. The western unit oriented to Mecca, was probably the mosque of the complex, which was demolished during the erection of the Kümbet of Kılıç Arslan II. The eastern part may well be the medrese, which was mentioned in the written sources. In a later period, most likely during the era of İzzeddin / Alaeddin, the direction of the naves of the eastern part was altered, the piers were replaced by the columns and the central unit with a mihrap cupola and the western wing were added to the existed building. With other words, the building was finally turned into a kufa typus mosque, which still stands today. The irregular shape of this later mosque was most probably the result of the utilization of some remaining walls, the topography of the hill and the position of the kümbet of Kılıç Arslan II.